

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1956. április

Április 1.

Milyen útlevél volt a népszerű színésznőnek, Turay Idának és férjének, az ismert kabarészerző-forgatókönyvíró Békeffy Istvánnak (nevét hol így, hol i-vel írják a lexikonok) 1957 első napjaiban, amikor 600-as Fiatjukba bepakolták életük maradékából a legszükségesebbet, és ki tudja, mikor és hol végződik „világ körül” útra indultak?

Érvényes és szabályos útlevelük volt – az biztos. Évtizedekkel később Turay Ida így mesélte Ausztriába érkezésük első óráinak történetét: „Behúzódtunk egy vendéglőbe. Csak magyar szót lehetett hallani. És gyereksírást. Ettől nagyon szomorúak lettünk. Egész éjjel teherautók jöttek-mentek, a Bécs melletti Traiskirchenbe, a gyűjtőtáborba szállították a fedélre váró embereket. Pistuka borral, sörrrel vendéglátta meg néhány honfitársát, akik azt hitték, Ausztriában élő magyarral van dolguk. Gyarapodott az asztaltársaság, féltő volt, hogy csekélyke zsebpénzünk elúszik. Pistuka ekkor elmondta, odaátról jöttünk, szabályos papírokkal. Az időgáló atyafiak lassan elszállingóztak az asztalunktól.”

Ki kaphatott s milyen indokkal „szabályos” úti papírokat 1957. januárban az illetékes, véreskező minisztertől, Münnich Ferenctől?

Tíz hónappal korábban Turay Idának még nem, férjének már volt szabályos és érvényes úti okmány. Vígjátékainak „nyugati” bemutatásáról tárgyalni az író 1956. március 1-jén érkezett barátja és társszerzője, Stella Adorján társaságában Bécsbe. Háromrészes útinaplóját 1956. április 1-jén kezdte közölni a Művelt Nép.

Volt idő – a harmincas években –, amikor szinte hetente gyorsvonatoztak barátjával kettesben Bécsbe, s most is, kártyás hagyományainak megfelelően, amíg a császárváros felé robogtak, *alsóztak*. Az engedélyezett kétszáz forint és kétszáz schilling lapult csupán a zsebükből, de Bécsben barátai és Turay Ida Itáliában élő, milliomos-feleség húga várta őket az Ostbahnhof peronján. Békeffiek azonban a Westbahnhofon szálltak le a vonatról. Nem meglepő: ott is várták őket.mikor leléptünk a vonat lépcsőjéről, két ismeretlen fiatal ember sietett felénk. Az egyik bizonytalanul megszólított:

– Békeffi elvtárs?...

Ez volt az első szó, amit Bécsben hallottam.”

Hogyan lett a hajdan híres kabarészerző úrból kétszeres József Attila-díjas Békeffi *elvtárs*? Turay Ida roppant népszerű filmszínésznő a harmincas-negyvenes években, Békeffi István sokat foglalkoztatott forgatókönyvírónak van olyan éve (1940!), amikor öt filmjét is bemutatják, feleségével együtt rengeteg pénzt keresnek (el is költik!). Bár a háború utolsó éveiben Turay Ida legfőbb gondja, hogyan bújtassa-mentse zsidó származású férjét, 1945-ben az igazolóbizottság mint *polgári* színésznőt nem igazolja, sőt, az első fordulónál örökre eltiltja a színészi pályától. Békeffi István a Moszkvából hazatért kommunista Balázs Béla Fényszórá című lapját szerkeszti, és az általa írt fellebbezés eredményeként a változatlanul népszerű színésznő 1946. március 15. után ismét színpadra léphet.

Kalandosan alakul a művészpár élete. Turay Ida 1947-ben újra forgat – *Könnyű műzsa* –, de a filmet betiltják. Békeffi István sikeres színdarabjából – *Janika* – filmforgatókönyvet ír, de az 1949. május 19-én bemutatott film befejező részéből már kínosan és látványosan csöpög a kommunista reklámszöveg. A budapesti színházak államosítása (1949. május 22.) után a *kispolgári* színésznőt büntetésből kabaréüdvöskének a Kamara Varietébe száműzik; férje „dolgozik”: megírja – munkáját megbízható elvtárs, az akkor épp lelkes kommunista Méray Tibor segíti – az első igazi bolsevik reklámfilm (*Dalolva szép az élet*) forgatókönyvét. Jutulma első József Attila-díja, a másodikat 1953-ban a *Déryné* és az *Erkel* című filmek (azokat sem egyedül írta) forgatókönyvéért kapta. Azóta sem sikerült filmforgatókönyvért József Attila-díjat bezsebelni magyar írónak. És 1956. március 1-jén Békeffi István elutazhat Bécsbe színdarabja ottani bemutatójáról tárgyalni.

Megviseli a régen várt találkozás a császárvárossal: „Szorongó érzéssel fekszem le az idegen szobában. Az idegeim zaklatottak, és egy kicsit szomorú vagyok. Az ágyban naplót írok, és megeszem egy banánt.”

Árulkodó mondat: minden bizonnyal a szocializmust építő Budapesten élő Békeffi István is hét szűk esztendő után evett újra banánt. *Közelről néz-*

vést is riasztó volt a népi demokratikus Magyarország látványa, Bécsből tekintve már kétségbeejtő. A magyar író naplót ír, de mert megszokta, hogy írásaiból akkor tud megélni, ha azokat közlik, a második részt kritikusabbra hangolja: „De azt már látom, hogy a nylon-harisnyát kivéve *minden drágább, mint Pesten*.” Nem hiszem, hogy bárki, aki akkor Pesten ezt a mondatot olvasta, sajnálta a bécsi polgárokat a „drágaság” miatt.

Osztrák újságíró faggatja őket, de számára a két ismert magyar író története természetesen csak addig *izgalmas*, amíg disszidensnek gondolja őket; amikor kiderül, hogy néhány nap múlva hazamennek, a lap eltekint a velük készült interjú közlésétől.

Ma olvasva mellbe vág a napló utolsó mondata: „Ha disszidáltam volna, ma kérnék amnesztiát.” A dátum: 1956. március 11. Komolyan gondolta ezt Békeffi István?

Tíz hónap múlva feleségével „világ körüli” útra indultak, és ma furdal a kíváncsiság: milyen útlevele volt a házaspárnak? Ők csak úgy *elmehettek?* Maradhattak, ameddig akartak? 1966-ban már másodszer látogattak haza, 1967 novemberében a Vígszínházban bemutatták az író *Egy asszonygyilkos vallomásai* című darabját, ám az 1969-ben megjelent *Színházi Kislexikon*ból kifelejtették az író nevét; 1969-ben Turay Ida – aki 1966. szeptember 9-én a Film Színház Muzsikában azt nyilatkozta, hogy végleg befejezte színészi pályafutását – Budapesten tévéfilmet forgat (*A régi nyár*); 1971-ben, más források szerint 1974-ben „hazatelepültek”, és Békeffi István halála után Turay Ida még másfél évtizedig a Thália Színházban lépett boldogan színpadra. „Életem, amely bölcs felismerések, beletörődések és szelíd megalkuvások között zajlott... a hátrózottságot tulajdonképpen nélkülözte” – írta Turay Ida 1989-ben.

Miről hallgatott az író és a színésznő 1957. januárban, amikor a határ menti osztrák kocsmában elültek mellőlük a menekült magyarok, mert megtudták, hogy a házaspár szabályos és érvényes útlevelel hagyta el a szovjet hadsereg által megszállt Magyarországot?

Április 15.

Interjú a Művelt Népben a nemzetközi híró aggasztán magyar építésszel, Kaufmann Oszkárval.

Gyerekkoromban, ha kibámultam a Nagykörúton végigcsörömpölő 6-os villamos ablakából, a magas, hirdetésekkel teleragasztott palánk mögött látszott a megmaradt betonfalban tátongó hajdani színpadnyílás, a valamikori Fővárosi Vígszínház romos maradéka. 1956 tavaszán már elkezdődött a színház újjáépítése, és Kaufmann Oszkár lelkesen

nyilatkozott az épülő színház építészeti különlegeségeiről.

A lakóházak közé beszorított színházépületet úgy tervezte újjá, hogy a szomszéd házak falait áttörte, így kitágította a teret, téres-tágas előcsarnokot tervezett, elegánsan kanyarodó lépcsősorokkal, kerámiával díszített büfével, tágas, faburkolatú nézőtérrel, falba rejtett reflektorokkal. A nyolcvannégy éves műépítész lelkesen magyaráz, mesél, ismeretet, láthatóan-hallhatóan *szívecsücske* az építkezés. Talán érzi, talán tudja: ez a színház a hattyúdala.

Kaufmann Oszkár nem érte meg álmai színházának felépültét, 1956. szeptember 6-án hagyta itt örökre a földi vadászmezőket. Boldog öregember volt: már látta az általa tervezett színház épülő falait, és nem látta 1956 október–novemberében a rommá lőtt nagykörúti épületeket, épülő színházának bejárata előtt a roncs szovjet tankban szénné égett holttesteket...

Aztán 1960 őszén megnyílt a végre fölépült Fővárosi Vígszínház – az Izabella térről ide költözött Madách Színház vette birtokba az új épületet.

Azóta a Lenin körút újra Erzsébet körút. Hatvan év múltán az 1956. április 15-én megjelent Művelt Nép szakadt, megsárgult példányát olvasgatom. Az elmúlt évtizedekben számtalanszor ültem a Madách Színház nézőterén, és csak ma tudtam meg: volt egy világhírű magyar műépítész, aki számtalan színházépületet tervezett Berlintonl Tel-Avivig, s aki halála előtt megajándékozta hazáját – egy hosszú életű színházépülettel.

Április 29.

Hogy az ember alkalmilag hülyeségeket csinál, ostobaságokat gondol, szellemi torzszüleményeket az igazság megtestesítőjének ítélt – csupán emberi gyarlóságunk bizonyítéka. De ha az ember alkalmilag hülyeségeket csinál, ostobaságokat gondol, szellemi torzszüleményeket az igazság megtestesítőjének ítélt, akkor idő múltán – az *ébredés* józan pillanatában – mi a teendő?

A Művelt Nép 1956. április 29-én megjelent számában olvasom a rangos költők között számon tartott Szemlér Ferenc *A hatodik terv* című versét. Az utolsó szakasz:

*Feltépem hát a levelet,
emberiség, te vagy a címzett!
És örvendezem is veled
híradásán, melynél ma nincs szebb.
S velem az egész földgolyó
minden embere, népe látja,
mit ír a Szovjetunió
s mit ír nagy Kommunista Pártja.*

Nehéz költészetnek minősíteni e lapos, politikai áhítattól zaftos zöngeményt. Töpregek: értelmes emberek hogyan lehetnek ennyire vakok? Milyen istenverte átok homályosítja el így tehetséges emberek szemét? Mikor írta ezt a verset Szemlér Ferenc, mikor örült ilyen fenntartás nélkül annak, hogy a Szovjetunió nagy Kommunista Pártja már megint és újra meghirdette az egyetlen, örök, emberiségboldogító pártprogramot? És mikor döbrent rá,

hogy a kommunisták megint hazudtak, megint álmoport szórtak az emberek szemébe, megint egy napra sem érvényes örök igazságaikkal akarták elszédíteni az emberiséget?

Életművünk, tetteink és alkotásaink hány százalékát törölhetjük, tekinthetjük meg nem történné, hogy még nyugodtan nézhetünk a tükörbe?

Szemlér Ferenc öreg korában hány versét igyekezett örökre elfelejteni?

VARGA PATRICIA MINERVA, Két nap alatt Óvárban, 2014